

ΓΕΩΠΟΝΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

AGRICULTURAL UNIVERSITY OF ATHENS

Βιοχημεία Τροφίμων Ι

Ενότητα 4^η
Γάλα Ι

Όνομα καθηγητή: Έφη Τσακαλίδου

Τμήμα: Επιστήμης Τροφίμων & Διατροφής του Ανθρώπου

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Στόχοι ενότητας

- Κατανόηση της σύστασης και της βιοσύνθεσης του γάλακτος
- Κατανόηση των λιπαρών συστατικών του γάλακτος και της βιοσύνθεσης τους
- Κατανόηση της δομής και της λειτουργικότητας των καζεϊνών του γάλακτος

Λέξεις - κλειδιά

- Λέξεις κλειδιά: Γάλα, Σύσταση, Βιοσύνθεση, Λίπος, Πρωτεΐνες, Καζεΐνες
- Key words: Milk, Composition, Biosynthesis, Fat, Proteins, Caseins

Γάλα

- **Υγρό**

- εκκρίνεται από τους μαστούς των θηλυκών θηλαστικών
- καλύπτει διατροφικές ανάγκες των νεογνών
- 4.500 περίπου διαφορετικά είδη στην φύση.

- **Από τις πιο σημαντικές πηγές**

- ζωικών πρωτεϊνών,
- βιταμινών,
- απαραίτητων λιπαρών οξέων

Πηγές και Παραγωγή

Πηγές προέλευσης

- Αγελάδα
- Βουβάλι
- Αίγες
- Πρόβατο
- Καμήλα
- Φοράδα
- Γιακ

Παγκόσμια ετήσια παραγωγή

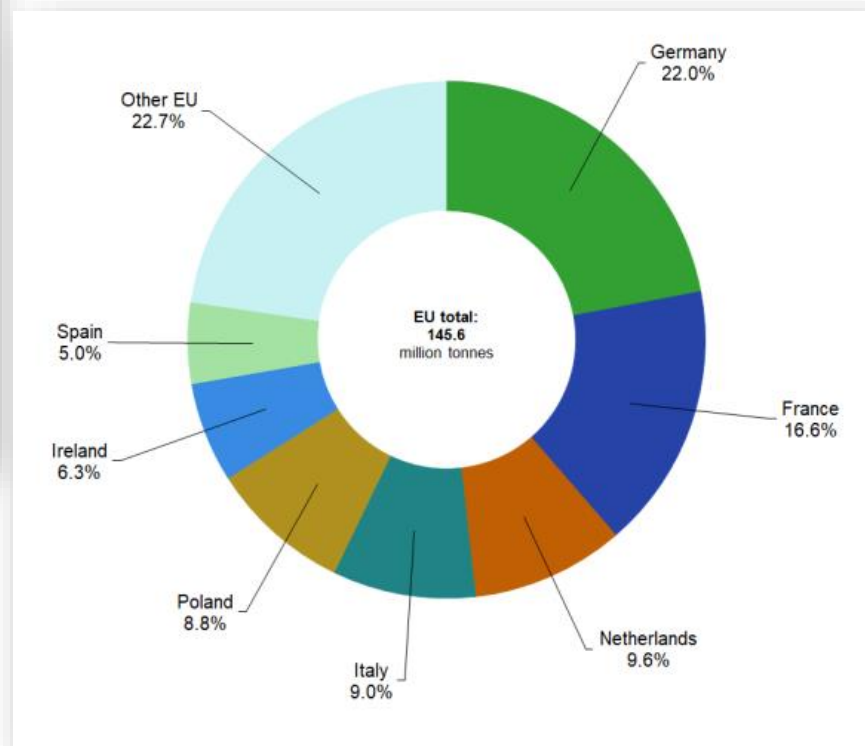
- 950×10^6 τόνοι (2023)
  - 83% αγελαδινό
  - 13% βουβαλίσιο
  - 2,6% κατσικίσιο
  - 1,2% πρόβειο

Παραγωγή γάλακτος (α)

Top 10 in milk production

EU cow milk production

Παραγωγή γάλακτος (β)

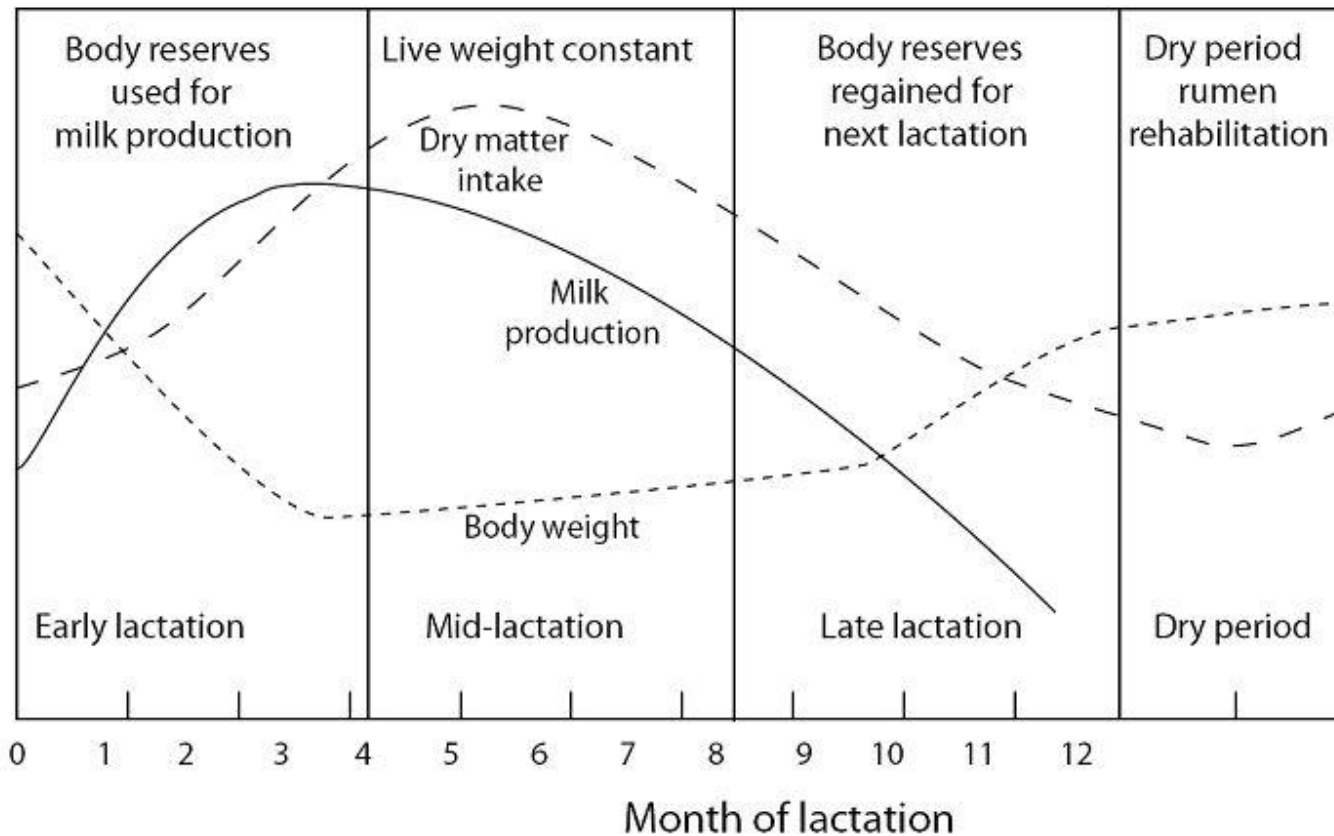
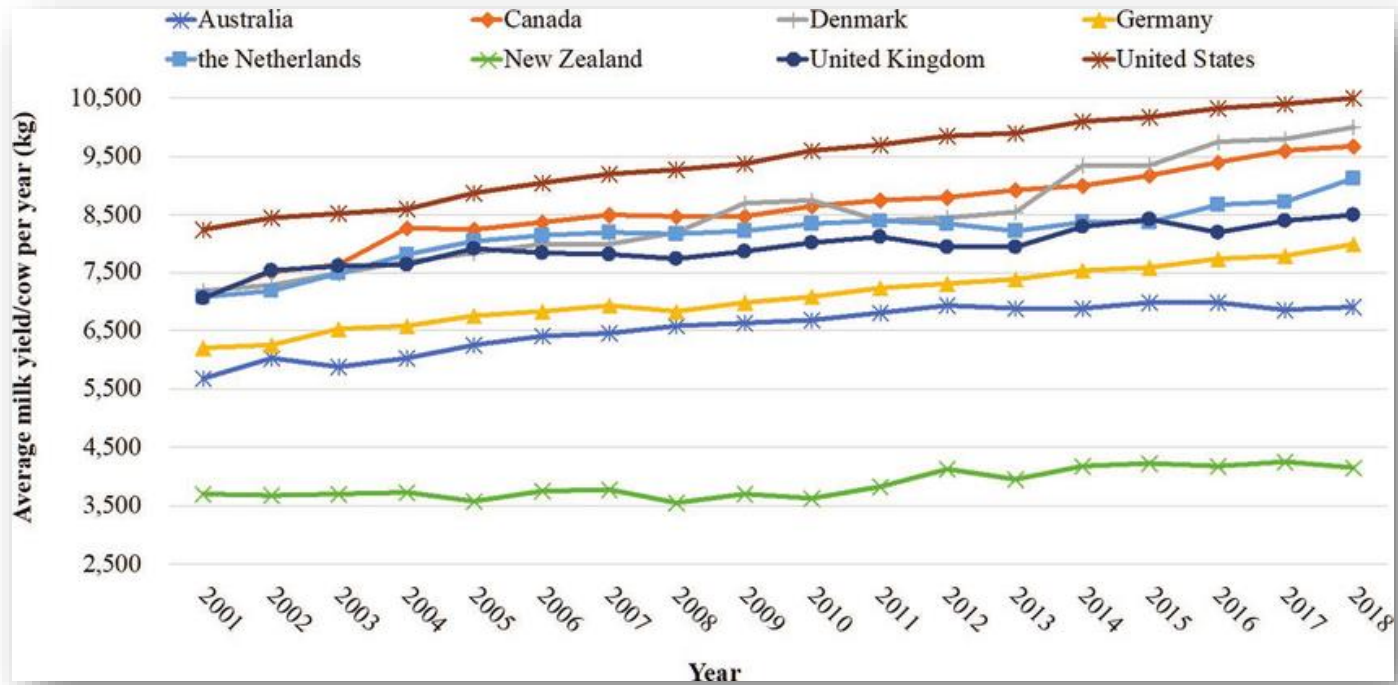

Figure 1. Dry matter intake, milk yield and live weight changes in a cow during her lactation cycle

Παραγωγή γάλακτος (γ)

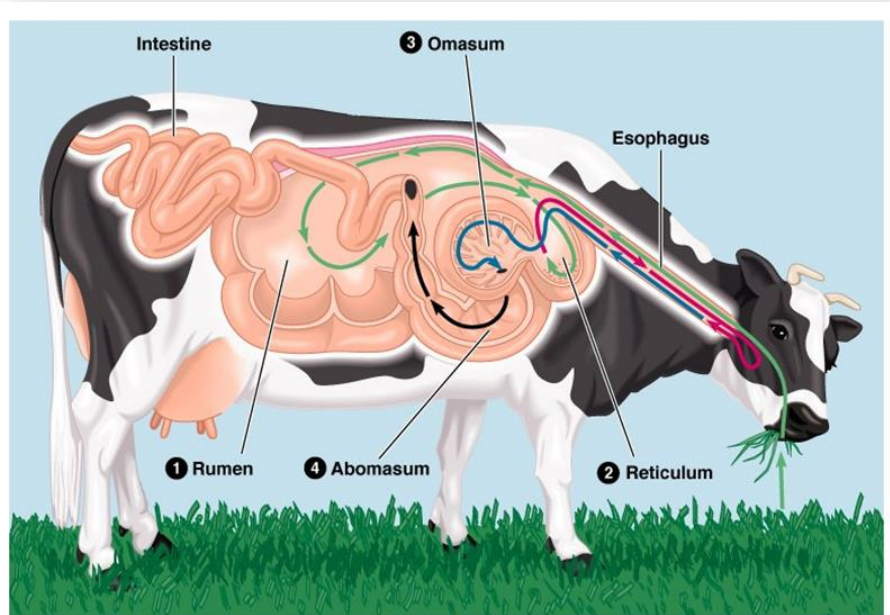
- Μαστός: εντυπωσιακό βιοσυνθετικό «εργοστάσιο»
  - Πρώτη ύλη, μη αφομοιώσιμη από το άνθρωπο,
  - παράγει ένα προϊόν υψηλής θρεπτικής αξίας
  - 5.000 lit γάλακτος = 10-12 kg φωσφορικού οξέος + 8-10 kg ασβεστίου
  - ο μηρυκαστικός χαρακτήρας του πεπτικού συστήματος σημαντικός

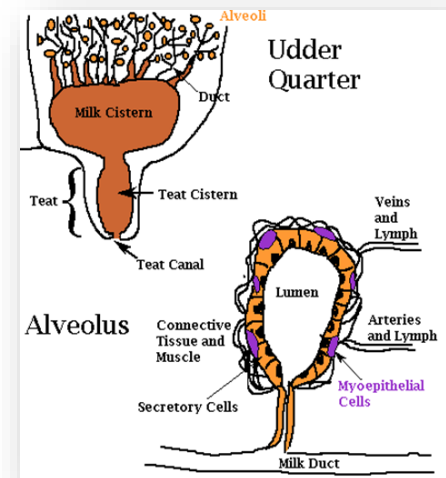

Βιοσύνθεση του γάλακτος

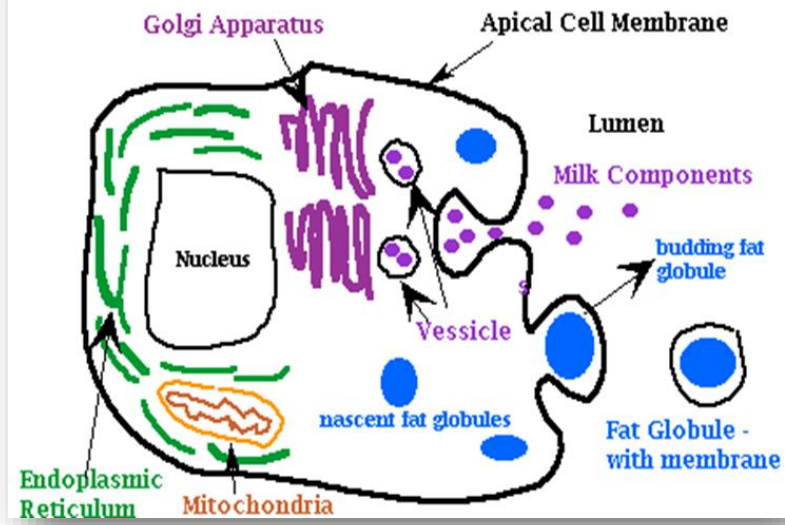

©1999 Addison Wesley Longman, Inc.

- (1) Rumen = μεγάλη κοιλία (ζύμωση)
- (2) Reticulum = κερκύφαλος (ζύμωση)
- (3) Omasum = εχίνος (πέψη)
- (4) Abomasum = ήνυστρο (πέψη)

Secretory Cell

Σύσταση γάλακτος

Μέση σύσταση του αγελαδινού γάλακτος

	Μέση σύσταση (%)	Μέγεθος (διάμετρος, nm)	Αριθμός / ml
Νερό	86.6		
Λίπος	4.1	2000-6000 (λιποσφαίρια)	10^{10}
Πρωτεΐνες - καζεΐνες	3.6	30-300 (μικκύλια)	10^{14}
Πρωτεΐνες - ορρού		4-6 (μόρια)	10^{17}
Λακτόζη	5.0	0.5 (μόρια)	10^{19}
Τέφρα	5.0		

Λίπος γάλακτος (α)

- Η συγκέντρωση εξαρτάται από:
  - την φυλή του ζώου,
  - το ίδιο το ζώο,
  - το στάδιο της γαλακτικής περιόδου,
  - την ποιότητα και την ποσότητα της διατροφής,
  - τη συχνότητα των αμέλξεων,
  - την ύπαρξη ή όχι μαστίτιδας.

Λίπος γάλακτος (β)

Οι δύο κύριες φυλές στην παραγωγή αγελαδινού γάλακτος

Friesian-Holstein λίπος 3.5%

Συγχρονισμένη αγελαδοτροφία:

το λίπος κυμαίνεται

από 3%

(έναρξη γαλακτικής περιόδου)

μέχρι > 4.5%

(τέλος γαλακτικής περιόδου)

Jersey-Guernsey λίπος 6%

Σύσταση λίπους γάλακτος

Η σύσταση του λίπους του γάλακτος.

Λιπίδιο	Ποσοστό βάρους (%)	g/l
Τριγλυκερίδια	95.80	30.70
Διγλυκερίδια	2.25	0.72
Μονογλυκερίδια	0.08	0.03
Ελεύθερα λιπαρά οξέα	0.28	0.09
Φωσφολιπίδια	1.11	0.36
Χοληστερόλη	0.46	0.15
Εστέρες χοληστερόλης	0.02	0.006

Τριγλυκερίδια του γάλακτος

Τύπος	Άτομα άνθρακα	Είδη λιπαρών οξέων			mole %
Κεκορεσμένα τριγλυκερίδια (σύνολο)					32.4
	34	4:0	14:0	16:0	3.1
	36	4:0	16:0	16:0	3.2
	38	4:0	16:0	18:0	2.5
Μονο-ακόρεστα τριγλυκερίδια (σύνολο)					32.6
	38	4:0	16:0	18:1	4.2
	40	6:0	16:0	18:1	2.0
	48	14:0	16:0	18:1	2.8
	50	16:0	16:0	18:1	2.3
	52	16:0	16:0	18:1	2.2
Δι-ακόρεστα τριγλυκερίδια (011) (σύνολο)					10.6
Δι-ακόρεστα τριγλυκερίδια (002) (σύνολο)					2.5
Πολυ-ακόρεστα τριγλυκερίδια (όλοι οι τύποι) (σύνολο)					5.2

Λιπαρά οξέα του γάλακτος (α)

Τα κυριότερα λιπαρά οξέα του γάλακτος

Λιπαρό οξύ	Ποσοστό βάρους (%)	Λιπαρό οξύ	Ποσοστό βάρους (%)
4:0	3.8	15:0	1.1
6:0	2.4	16:0	43.7
8:0	1.4	16:1	2.6
10:0	3.5	18:0	11.3
12:0	4.6	18:1	11.3
14:0	12.8	18:2	1.5
14:1	1.6		

Λιπαρά οξέα του γάλακτος (β)

- **Το βουτυρικό οξύ (C4):**

- αναγωγή του β-υδροξυ-βουτυρικού οξέος.
- β-υδροξυ-βουτυρικό οξύ από τις διαιτητικές ίνες της τροφής του ζώου με τη δράση των βακτηρίων της μεγάλης κοιλίας (rumen).
- η συγκέντρωση έχει μεγάλες διακυμάνσεις ανάλογα με τη τροφή του ζώου.

- **Τα ακόρεστα λιπαρά οξέα:**

- ελαϊκό (cis, 18:1), λινελαϊκό (cis, 18:2) και βακκενικό (trans, 18:2).
- προϊόντα της υδρογόνωσης του λινολενικού (cis, 18:3) της τροφής.
- λαμβάνει χώρα στη μεγάλη κοιλία των μηρυκαστικών.

Λιπαρά οξέα του γάλακτος (γ)

- **Συζευγμένο λινελαϊκό οξύ (CLA, conjugated linoleic acid):**
  - κυρίως το C18: 9-cis,11-trans
  - ευεργετική επίδραση στην υγεία του ανθρώπου
    - αντικαρκινογόνος δράση,
    - παρεμπόδιση σχηματισμού αθηρωματικής πλάκας,
    - ενίσχυση ανοσοποιητικού

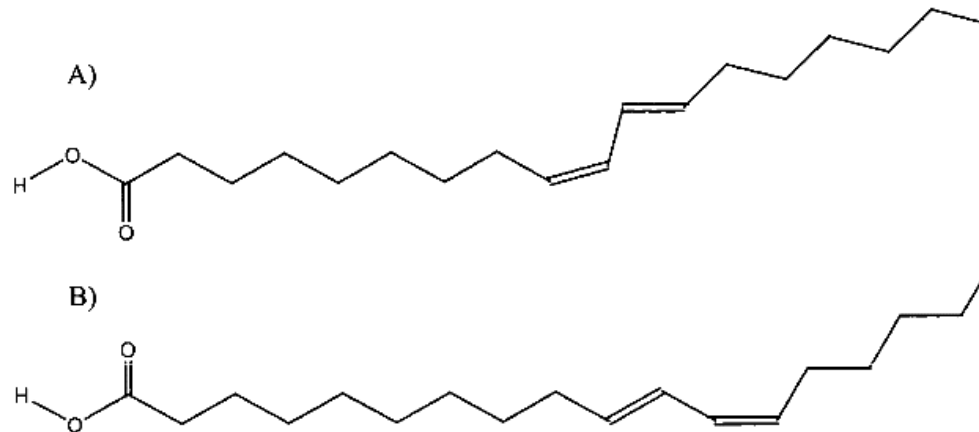
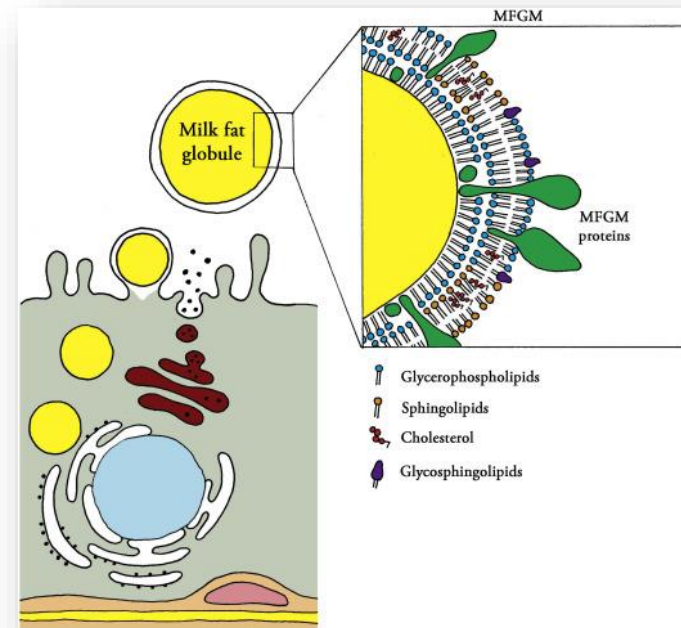

Figure 3. Chemical structures of *cis*-9, *trans*-11 CLA (A) and *trans*-10, *cis*-12 CLA (B).

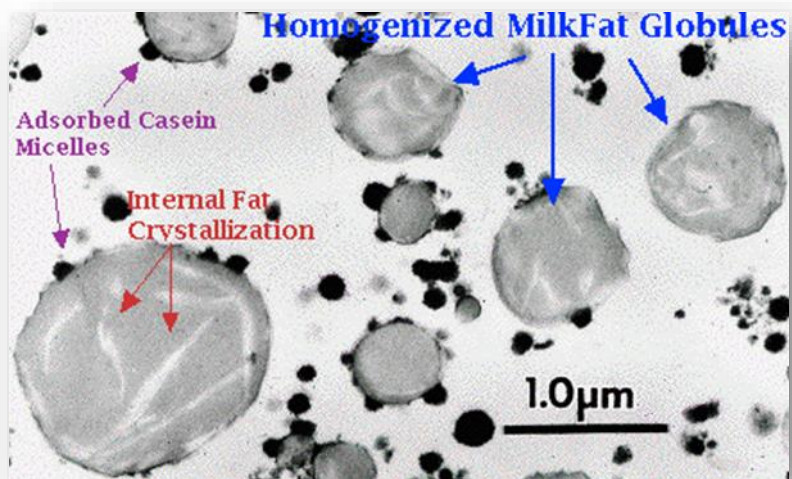
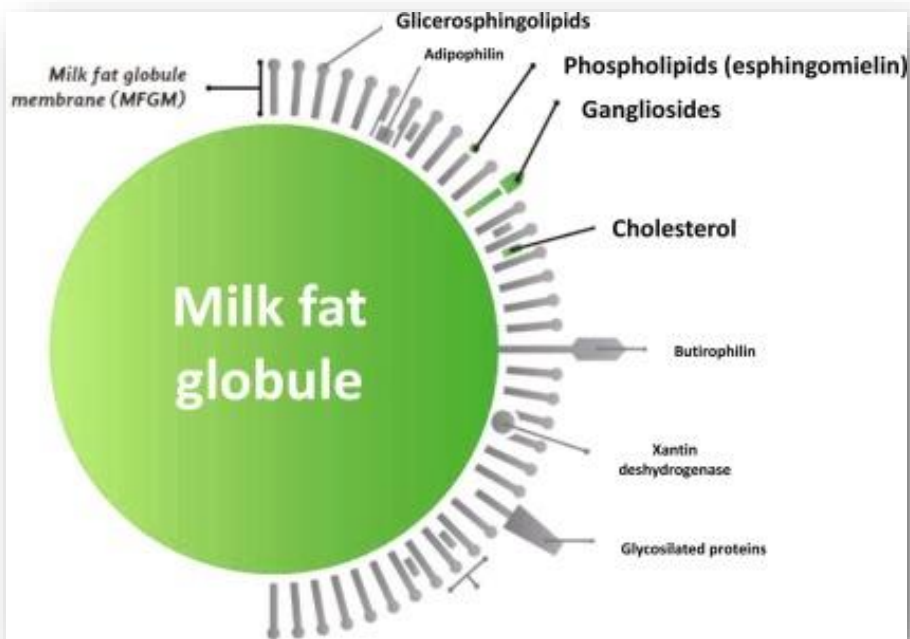
Λιποσφαίρια (α)

- Το λίπος του γάλακτος είναι οργανωμένο υπό μορφή λιποσφαιρίων $\varnothing$ 2-6 μm .
- Λιποσφαίρια:
  - τα μεγαλύτερα σωματίδια του γάλακτος.
  - υπεύθυνα για την σκέδαση του φωτός στο γάλα.
  - αποτέλεσμα η λευκή, κρεμώδης μορφή του πλήρους γάλακτος.
  - ο πυρήνας τους αποτελείται αποκλειστικά σχεδόν από τριγλυκερίδια.
  - περιβάλλονται από μεμβράνη.

Λιποσφαίρια (β)

Αποκορύφωση λίπους

Τύπος του Stokes

$$V = \frac{2}{9} \times \frac{(d - d') \times r^2 \times g}{\eta}$$

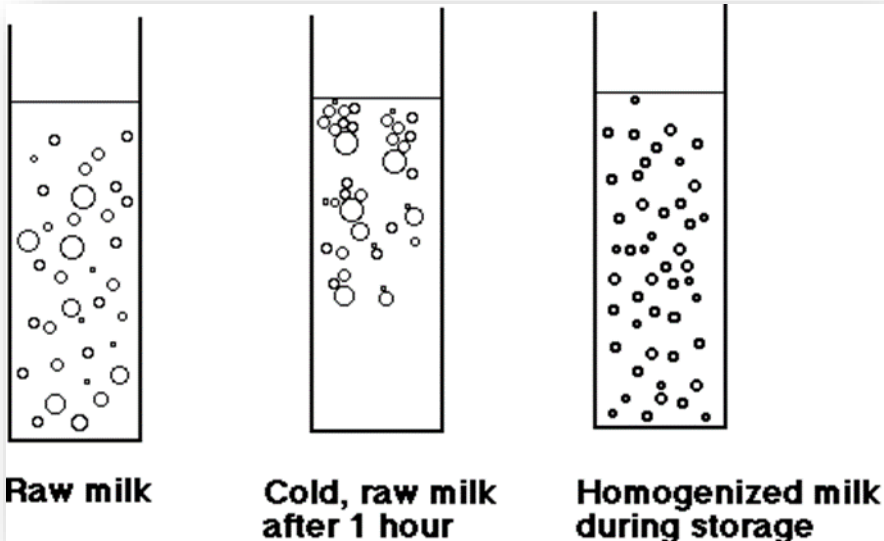
V = ταχύτητα καταβύθισης.

d = πυκνότητα λίπους.

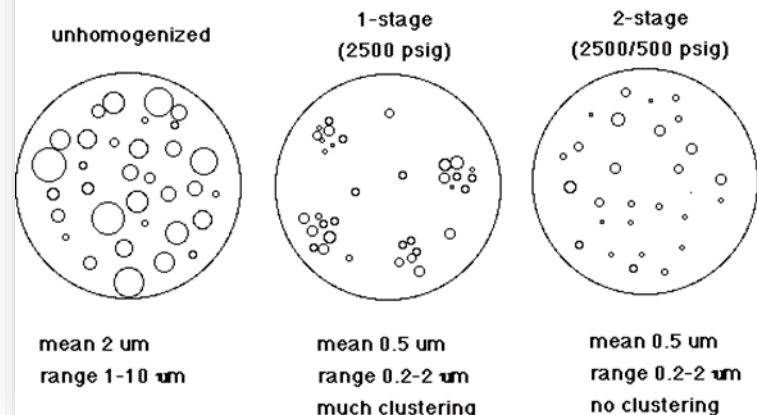
d' = πυκνότητα μέσου διασποράς.

r^2 = ακτίνα λιποσφαιρίων.

η = συντελεστής ιξώδους μέσου διασποράς.

The Effects of 2-stage Homogenization on Fat Globule Size Distribution as Seen Under the Light Microscope

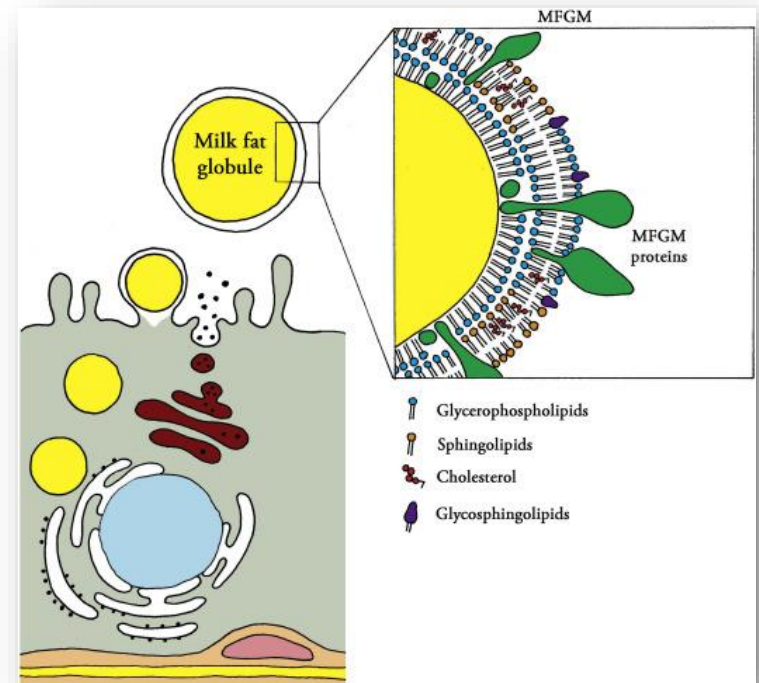
Μεμβράνη λιποσφαιρίων (α)

- σημαντική για την σταθερότητα της λιπαρής φάσης.
- σημαντική για τις μεταβολές κατά την επεξεργασία του γάλακτος.
- προέρχεται από την κυτταρική μεμβράνη των επιθηλιακών κυττάρων.
- δημιουργείται κατά την μεταφορά του λίπους στην αδενοκυψελίδα.
- έχει σύσταση κυτταρικής μεμβράνης.

Μεμβράνη λιποσφαιρίων (β)

- 70% των φωσφολιπιδίων και το 85% της χοληστερόλης του γάλακτος.
- μεμβρανικές πρωτεΐνες:
  - αλκαλική φωσφατάση,
  - οξειδάση της ξανθίνης,
  - 5'-νουκλεοτιδάση,
  - σουλφυρδυλική οξειδάση,
  - φωσφοδιεστεράση.

Βιοσύνθεση λίπους γάλακτος (α)

- στο ενδοπλασματικό δίκτυο των επιθηλιακών κυττάρων.
- το λίπος κατευθύνεται προς το κυτταρόπλασμα
- οργανώνεται σε λιποσωματίδια.
- τα λιποσωματίδια οδεύουν προς το άνω άκρο των επιθηλιακών κυττάρων.
- περιβάλλονται από ένα στρώμα κυτταρικής μεμβράνης.
- μεταφέρονται στην αδenoκυψελίδα του αδενικού λοβίου.

Βιοσύνθεση λίπους γάλακτος (β)

de novo βιοσύνθεση
C6-C14 & 50% C16

από το λίπος της τροφής
50% C16 και 100% C18

τριγλυκερίδια αίματος

λιποπρωτεΐνη λιπάση

απολιποπρωτεΐνη C-II

τριγλυκερίδια μαστού

ελεύθερα
C16-C18
στο μαστό

Βιοσύνθεση λιπαρών οξέων

Κύριες αντιδράσεις της βιοσύνθεσης των λιπαρών οξέων

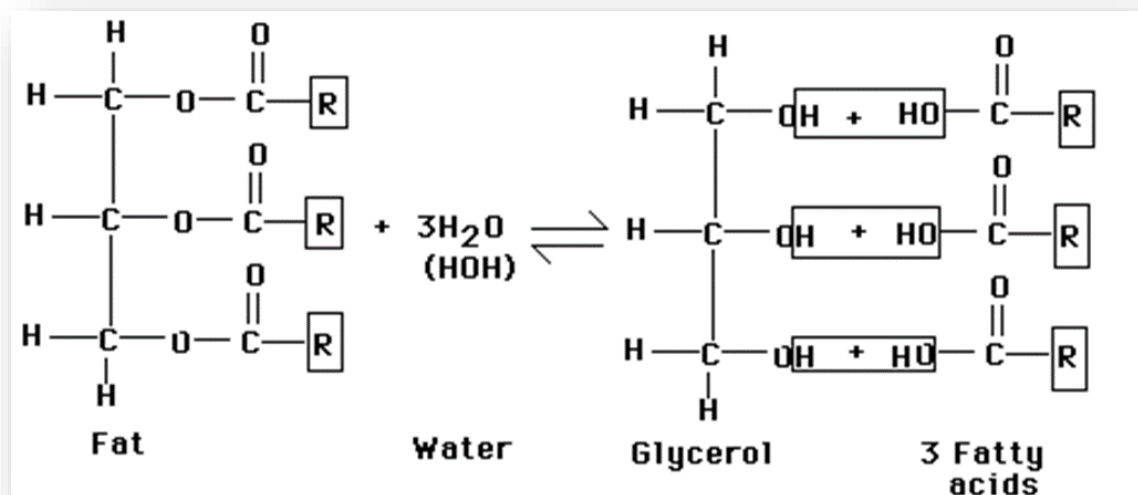
	Αντίδραση	Ένζυμο
1	$\text{ακέτυλο-CoA} + \text{HCO}_3^- + \text{ATP} \rightarrow \text{μηλότυλο-CoA} + \text{ADP} + \text{P}_i + \text{H}^+$	Καρβοξυλάση του ακέτυλο-CoA
2	$\text{ακέτυλο-CoA} + \text{ACP} \leftrightarrow \text{ακέτυλο-ACP} + \text{CoA}$	Ακετυλο-τρανσακυλάση
3	$\text{μηλότυλο-CoA} \leftrightarrow \text{μηλότυλο-ACP} + \text{CoA}$	Μηλονυλοτ-ρανσακυλάση
4	$\text{ακέτυλο-ACP} + \text{μηλότυλο-ACP} \rightarrow \text{ακετοακέτυλο-ACP} + \text{ACP} + \text{CO}_2$	Ένζυμο συμπύκνωσης του ακυλο-μηλότυλο-ACP
5	$\text{ακετοακέτυλο-ACP} + \text{NADPH} + \text{H}^+ \leftrightarrow \text{D-3-υδροξυ-βουτύρυλο-ACP} + \text{NADP}^+$	Αναγωγάση του β-κετο-άκυλο-ACP
6	$\text{D-3-υδροξυ-βουτύρυλο-ACP} \leftrightarrow \text{κροτότυλο-ACP} + \text{H}_2\text{O}$	Δεϋδρατάση του 3-υδροξυ-άκυλο-ACP
7	$\text{κροτότυλο-ACP} + \text{NADPH} + \text{H}^+ \rightarrow \text{βουτύρυλο-ACP} + \text{NADP}^+$	Αναγωγάση του ενόϋλο-ACP

Βiosύνθεση λιπιδίων (α)

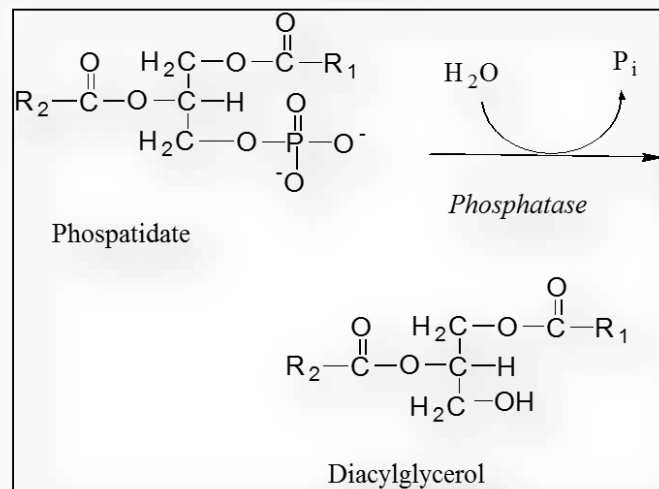
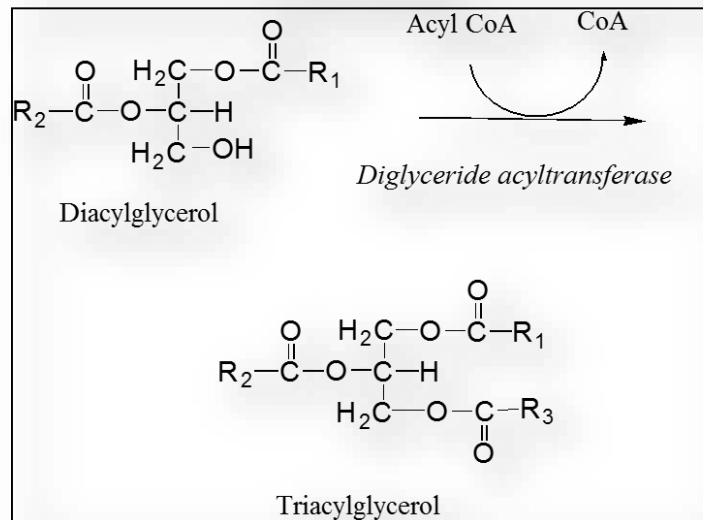
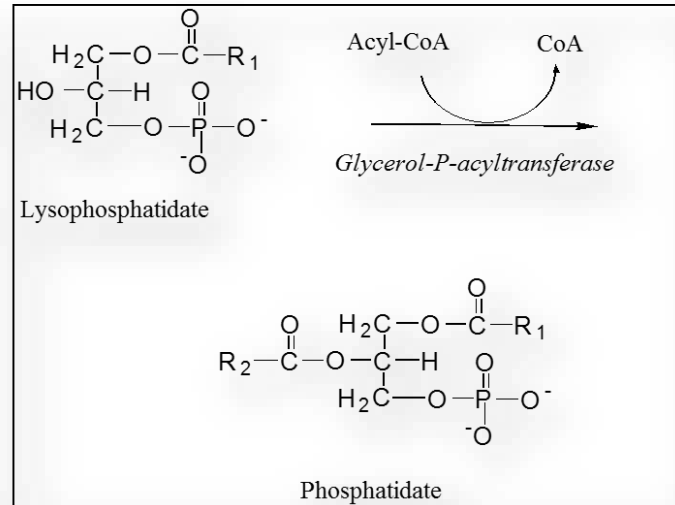
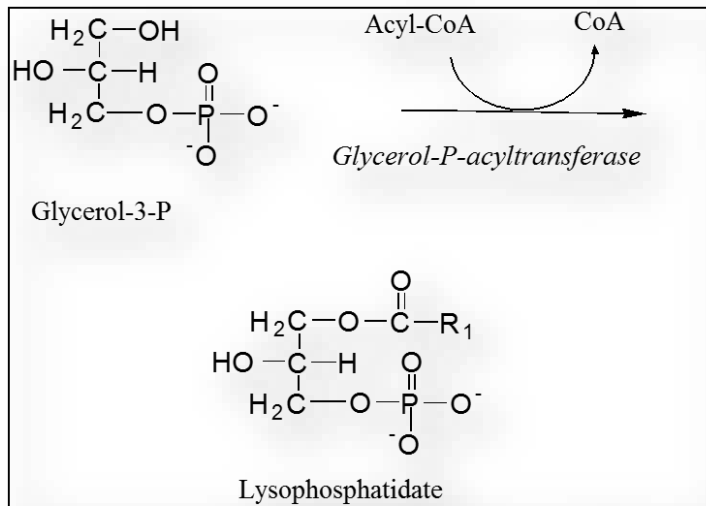
● Ακυλοτρανσφεράσες

- εξειδικευμένα ένζυμα.
- καταλύουν την ακυλίωση (εστεροποίηση) ΟΗ-ομάδων της γλυκερόλης.
- μεγάλου μήκους άκυλο-CoA μεταφέρεται στις θέσεις *sn*-1 & *sn*-2 γλυκερόλης.
- μικρού μήκους άκυλο-CoA μεταφέρεται στη θέση *sn*-3 γλυκερόλης.

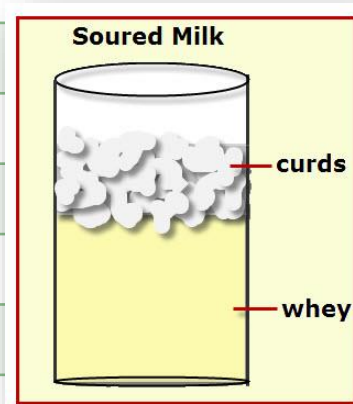
Βiosύνθεση λιπιδίων (β)

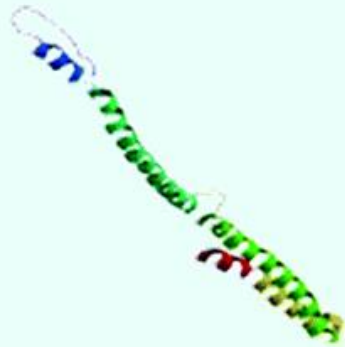
Πρωτεΐνες του γάλακτος (α)

Πρωτεΐνη	g/l	% ολικής πρωτεΐνης
Καζεΐνες	24-28	80
α _s -καζεΐνες	15-19	42
α _s 1	12-15	34
α _s 2	3-4	8
β-καζεΐνη	9-11	25
κ-καζεΐνη	3-4	9
γ-καζεΐνη	1-2	4
Πρωτεΐνες του ορού	5-7	20
β-λακτογλοβουλίνη	2-4	9
α-λακταλβουμίνη	1-1,5	4
Πρωτεόζες-πεπτόνες	0,6-1,8	4
Πρωτεΐνες αίματος		
Πρωτεΐνη του ορού	0,1-0,4	1
Ανοσοσφαιρίνες	0,6-1	1
Σύνολο		100

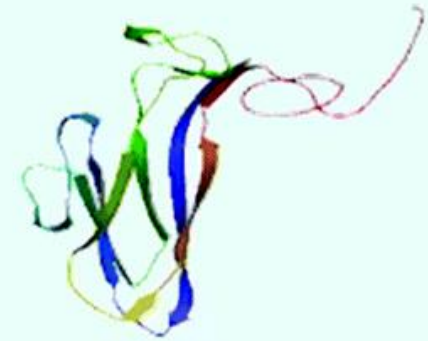
Πρωτεΐνες του γάλακτος (β)

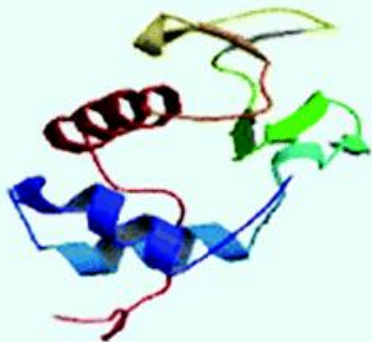
α_s -Casein

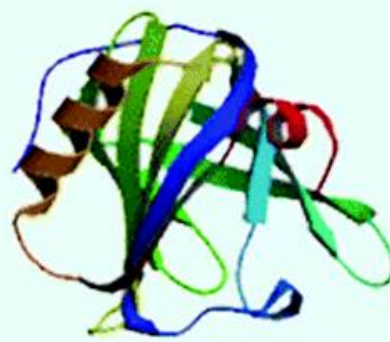
β -Casein

κ -Casein

α -Lactalbumin

β -Lactoglobulin

Bovine Serum Albumin

Βιοσύνθεση πρωτεϊνών (α)

- *de novo*:
  - καζεΐνες,
  - β-λακτογλοβουλίνη,
  - α-λακταλβουμίνη.
- Από το αίμα του ζώου:
  - αλβουμίνη του ορού,
  - ανοσοσφαιρίνες.
- στα ριβοσωμάτια των επιθηλιακών κυττάρων.
- πρώτη ύλη τα ελεύθερα αμινοξέα του αίματος του ζώου, τα οποία με σύστημα ενεργής μεταφοράς μεταφέρονται στα επιθηλιακά κύτταρα του μαστού.

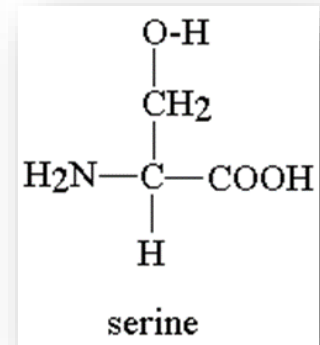
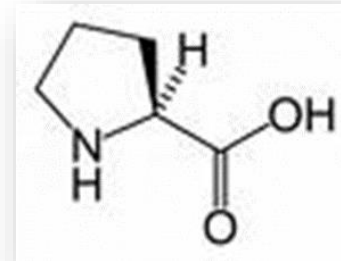
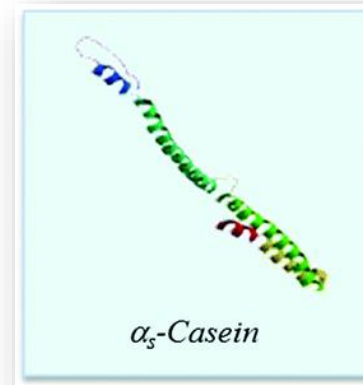
Βιοσύνθεση πρωτεϊνών (β)

- Η βιοσύνθεση σύμφωνα με το γενικό σχήμα:
  - (DNA → mRNA → πρωτεΐνη)
- Η βιοσύνθεση ολοκληρώνεται στη συσκευή Golgi:
  - μετα-μεταφραστική τροποποίηση πρωτεϊνών
  - πρώτη εμφάνιση μικκυλίων καζεΐνης
- τα οργανίδια Golgi «τήκονται» με την κυτταρική μεμβράνη των επιθηλιακών κυττάρων
  - αδειάζουν το περιεχόμενό τους στην αδενοκυψελίδα του αδενικού λοβίου

α_{s1} -καζεΐνη (α)

- 199 αμινοξέα (**17 μόρια προλίνης, 8.4%**).
- Προλίνη ομοιόμορφα κατανεμημένη σε όλο το μόριο.
- δύσκολος ο σχηματισμός α -έλικας (δευτεροταγής δομή).
- περιοχή 41-80:
  - **8 Ser – P** (ανιονική περιοχή).
  - υψηλό αρνητικό φορτίο (-20.6 σε pH 6.6),
  - σχεδόν το συνολικό καθαρό φορτίο όλου του μορίου.

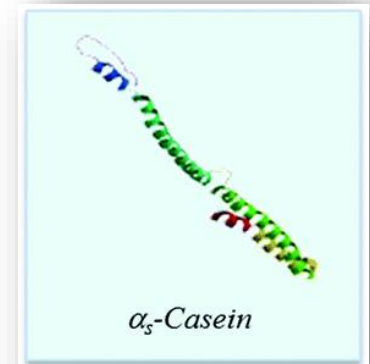
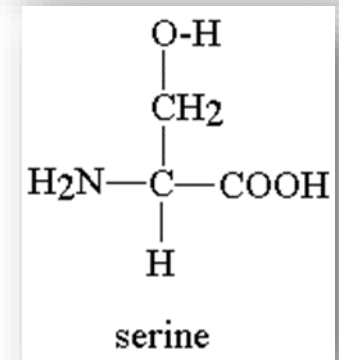
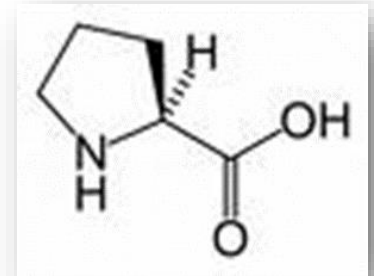
α_{s1} -καζεΐνη (β)

- υπόλοιπο μόριο:
  - ελάχιστο καθαρό φορτίο.
  - 3 πολύ υδρόφοβες περιοχές (1-40, 90-110 και 130-199).
- αμφίφιλο μόριο:
  - υδρόφιλο και όξινου χαρακτήρα το N-άκρο.
  - υδρόφοβο το C-άκρο.
- 8 γενετικές παραλλαγές:
  - A, B, C, D, E, F, G και H.

α_{s2} -καζεΐνη

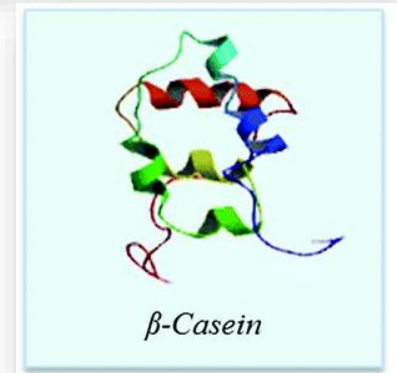
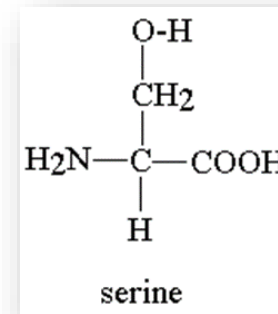
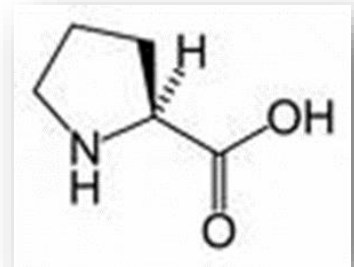
- 207 αμινοξέα (**10 μόρια προλίνης, 4.8%**).
- **11 Ser – P** σε τρεις διακριτές περιοχές (8-16, 56-61 και 129-143).
- το πιο υδρόφιλο κλάσμα καζεΐνης.
- συνολικά μικρότερο καθαρό φορτίο από την α_{s1} -καζεΐνη.
- N-άκρο (68 αμινοξέα) με καθαρό αρνητικό φορτίο -21 .
- περιοχή 90-120 ασθενώς υδρόφοβη.
- C-άκρο (160-207) πολύ υδρόφοβο (φορτίο $+9.5$).
- 4 γενετικές παραλλαγές (A, B, C και D).

β-καζεΐνη

- 209 αμινοξέα (**35 μόρια προλίνης, 16.7%**).
- Προλίνη ομοιόμορφα κατανεμημένη στο μόριο
- δύσκολος ο σχηματισμός δομής α-έλικας.
- η πιο υδρόφοβη καζεΐνη.
- N-άκρο (1-21):
  - **4 εκ των συνολικά 5 Ser – P,**
  - ισχυρά αρνητικά φορτισμένο (-11.5).
- υπόλοιπο μόριο (ιδιαίτερα το C-άκρο):
  - υδρόφοβο.
- 9 γενετικές παραλλαγές:
  - A1, A2, A3, B, C, D, E, F και G.

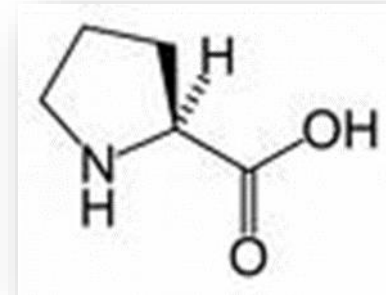
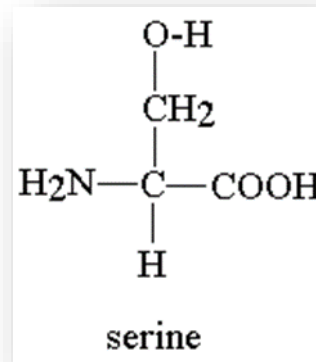
γ-καζεΐνη

- προϊόν της υδρόλυσης του C-άκρου της β-καζεΐνης από την πλασμίνη.
- πλασμίνη = ενδογενής πρωτεΐνάση του γάλακτος.
- υδρόλυση πριν ή μετά την άμελξη.
- παράγει 6 πολυπεπτίδια:
  - τα γ1, γ2 & γ3 που κλασματοποιούνται με τις καζεΐνες
  - οι πρωτεόζες-πεπτόνες κλασματοποιούνται με τον ορρό

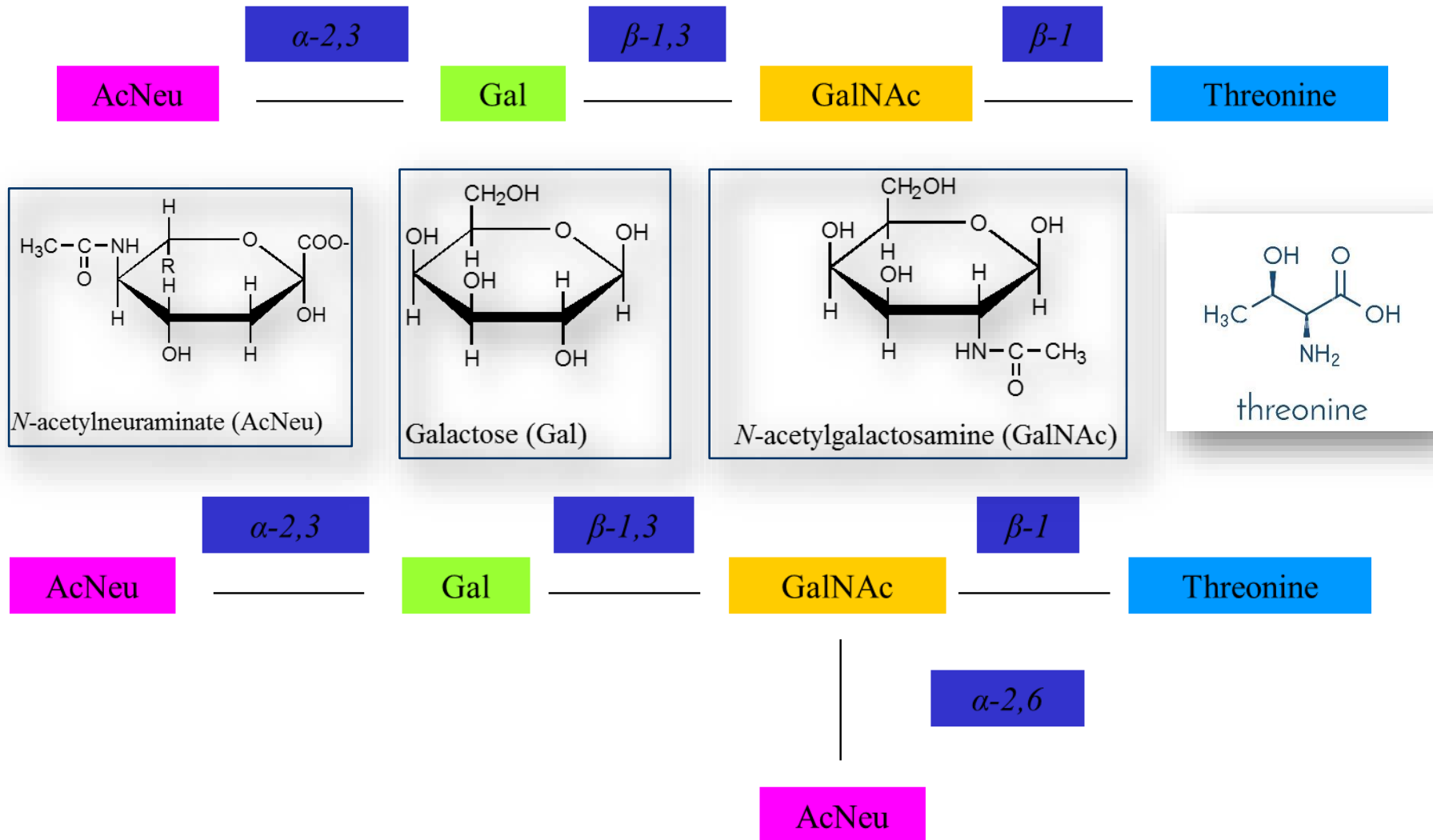
κ-καζεΐνη (α)

- 169 αμινοξέα (20 μόρια προλίνης, 11.8%).
- 1 μόνο Ser – P (Ser149)
- η πολική περιοχή:
  - Thr133 γλυκοζυλιωμένη
- υδατανθρακικό τμήμα:
  - τρισακχαρίτης ή τετρασακχαρίτης
  - N-ακετυλονευραμινικό οξύ (AcNeu)
  - Γαλακτόζη (Gal)
  - N-ακετυλογαλακτοζαμίνη (GalNAc)
- 11 γενετικές παραλλαγές:
  - A, B, C, D, E, FS, FI, GS, H, I, J

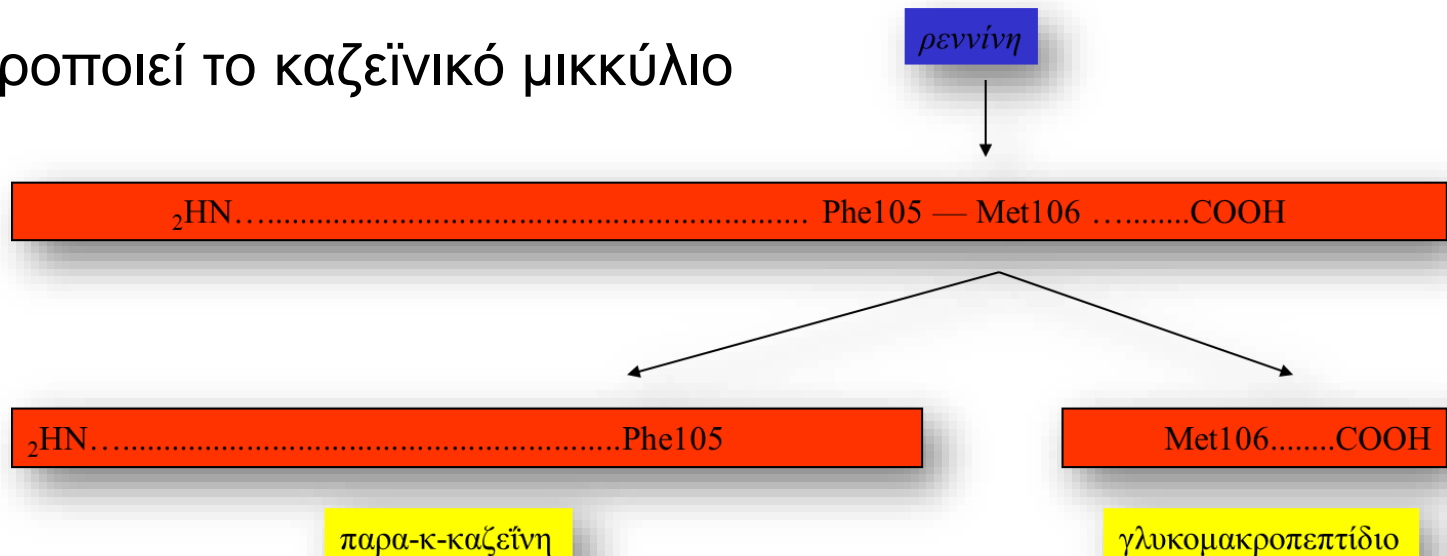
κ-καζεΐνη (β)

κ-καζεΐνη (γ)

- γλυκοζυλιωμένη Thr133 & φωσφορυλιωμένη Ser149 στο C-άκρο
- υπόλοιπο μόριο ισχυρά υδρόφοβο
- κ-καζεΐνη αμφίφιλο μόριο
- διαλυτή σε συγκεντρώσεις Ca που οι άλλες καζεΐνες καταβυθίζονται
- σταθεροποιεί το καζεϊνικό μικκύλιο

Βιβλιογραφία

- B.K. Simpson (2012) Food Biochemistry and Food Processing, Wiley-Blackwell
- M.J. Berg, L.J. Tymoczko, G.J. Gato, L. Stryer (2015) Βιοχημεία, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης